

פרד"ס לשולחן שבת

אוצרות גזוים מגאונותם וחדירותם של גדולי הדורות
מבחר ערוך ומלוקט מספר שיראה אור בע"ה בהוצאת מ.ד.

שב"ק פרשת לך לך תשפ"ה גליון 555 - שנה י"א - כל הזכויות שמורות ©

כיצד יצא אברהם תחילה מארצו אח"כ ממולדתו ואח"כ מבית אביו

ויאמר ה' אל אברם לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך (יב א) הקב"ה ציוה לאברהם היפך המציאות, שהרי כשאדם הולך מארצו תחילה יוצא הוא מבית אביו אח"כ יוצא ממולדתו ואח"כ יוצא מארצו והקב"ה אמר לאברהם שתחילה יצא מארצו אח"כ ממולדתו ואח"כ מבית אביו. ויש לפרש שאברהם קיים ציווי הבורא בדקדוק רב, בסוף פר' נח כתוב "ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט בן הרן בן בנו כו' ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבאו עד חרן וישבו שם" ובהמשך פרשתו כתוב "ויקח אברם כו' ואת לוט בן אחיו כו' ויצאו ללכת ארצה כנען (יב-ה) ואח"כ כתוב שאמר לו "הפרד נא מעלי וגו' (יג ח-ט), והיינו שכשיצא אברהם מארצו ללכת ארצה כנען לקח עמו את אביו ואת לוט ובחרן השאיר את אביו והמשיך עם לוט וקודם שהגיע לא"י נפרד אף מלוט.

והתקיים בזה ציווי הבורא דתחילה אמר "לך לך מארצך" והיינו שיעזוב את ארצו קודם שיעזוב את מולדתו ובית אביו ולכן כשיצא מארצו לקח עמו את מולדתו היינו תרח מולידו ואת לוט בן אחיו דהוא מבית אביו והרי שקיים רק "לך לך מארצך" ואח"כ שהגיע לחרן השאיר את אביו כך שנפרד "ממולדתו" וקיים בזה את הציווי השני "וממולדתך" ועדיין לוט שהוא מבית אביו עמו וקודם שנכנס לכנען נפרד אף מלוט שהוא מבית אביו וקיים בזה "ומבית אביך" והרי דשפיר קיים ציווי הבורא כסדרו ממש.

כרם חמד - רבינוביץ

ממי כדאי להתברך וממי לא כדאי להתקלל

ואברכה מברכך ומקללך אאר (יב ג) יש להקשות על לשון התורה שגבי ברכה כתבה שהקב"ה מקדים לברך את המברך עוד קודם שיברכך שכתוב קודם "אברכה" ואח"כ כתוב "מברכך" ואילו גבי קללה כתבה תורה להיפך שרק אחר שיקללו הקב"ה מקללו דכתיב קודם "מקללך" ואח"כ כתיב "אאר" ומדוע לא כתבה תורה בשניהם אותו דבר או אברכה מברכך ואאר מקללך או מברכך אברכה ומקללך אאר.

ויש ליישב ע"פ מה שאומרים העולם שברכה עדיף להתברך מאדם עשיר כי יש לו השגה מהו טוב וכאשר מברך מברך על טובה רבה כפי השגתו וקללה עדיף שלא להתקלל מאדם עני מפני שיש לו השגה מהו רע וכשמקלל מקלל על רע גמור כפי השגתו, ולפי"ז יש לפרש שאמר הקב"ה לאברהם מי שיבוא לברכו יהיה מבורך עוד קודם שיברכו שכן ימצא שאברהם מתברך מאדם מבורך ואילו גבי מקללו אמר לו הקב"ה שיהיה מקולל רק אחר שיקללו כדי שלא יתקלל מאדם מאד מקולל שמבין בדרגות של רוע.

כרם חמד (רבינוביץ)

ממה התפעל אברהם כשראה את שרה בזיקנותה

הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את (יב יא) בגמ' ב"ב (טז). כתוב שאברהם לא הסתכל על שרה ולא ידע כיצד נראית וכעת שראה אותה אמר הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את.

הקשה המהרש"א כיצד לא התסכל עליה הרי כתוב בגמ' קידושין (מא): אסור לאדם לקדש את האשה עד שיראנה שמא ימצא בה דבר מגונה ויעבור על מה שכתוב בתורה ואהבת לרעך כמוך, ותירץ שקודם הנישואין אברהם הסתכל עליה כדברי הגמ' בקידושין אבל אחר הנישואין לא הסתכל עליה וכעת שראה אותה חשב שכיון שהזיקנה נפחת יופיה וראה שלא נפחת לכן אמר לה עתה ידעתי כו'.

ויש להקשות שבגמ' ב"מ (פז). איתא בתחילה לא היתה זיקנה בעולם ומאחר והיה קלסתר פניו של יצחק דומה לשל אברהם היו אנשים טועים ביניהם ביקש אברהם שתהיה זיקנה בעולם, הרי שהזיקנה התחילה רק אחר לידת יצחק וא"כ בעת שראה אברהם את שרה עדיין היתה נראית צעירה כבתחילה ומה שייך לומר שכוונת אברהם היתה שלא ידע שאף בזיקנותה נשארה ביופיה.

ויש ליישב ע"פ דברי המהרש"א עצמו בב"מ (שם) שהקשה אם עד שביקש אברהם לא היתה זיקנה בעולם כיצד נאמר בהפיכת סדום "מנער ועד זקן" הלא היה זה שנה קודם לידת יצחק ועדיין לא היה זיקנה בעולם, עוד יש להקשות מעין זה שבגמ' (ב"מ שם) איתא עוד שכוונת שרה באומרה "אחרי בלתי היתה לי עדנה" דאחר שנתבלה הבשר ורבו הקמטין נתעדו הבשר ונתפשטו הקמטין וחזר היופי, הרי שהיתה זיקנה בעולם, וכן יש להקשות מדרשת חז"ל בת כ' כבת ק' ליופי מה הרבותא פשיטא עדדיין לא היתה זיקנה בעולם, ותירץ המהרש"א שהיתה זיקנה בעולם רק שלא היתה ניכרת כל כך בלובן השער ועל זה ביקש אברהם.

ולפי"ז יש ליישב שהיתה זיקנה בעולם תמיד רק שלא היתה ניכרת כל כך וזה שאמר אברהם כשראה את שרה שרואה שלמרות שהזיקנה ע"פ הזיקנה שהיתה באותה העת עדיין נשארה ביופיה.

ובעיקר קושיית המהרש"א כיצד קידשה בלי שיראנה אפשר ליישב עוד דאברהם היה נביא וידע בנביאותו שאין בשרה דבר מגונה.

תורתך שעשועי
(מהפני מנחם)

מדוע הגר היתה לאברהם בלבד

ותתן אותה לאברם אישה לו לאשה (טז ג) במדרש רבה (מג-ג) איתא לו ולא לאחר, וצ"ב הכוונה.

ונראה שהנה במדרש וכן בירושלמי בקידושין (פ"א ה"א) איתא שאף אצל בני נח יש גירושין להתירה לשוק והגירושין אצלם הם או שהוא מגרשה או שיהא מגרשתו.

ואמנם אצל אברהם לא שייך גירושין כיון שבחז"ל איתא על הפסוק "עמך המלך" (יד-יז) שהמליכו את אברהם על כל העולם וא"כ לאברהם יש דין מלך ואסור להשתמש בשרביטו וכדאיתא בירושלמי סנהדרין (פ"ב ה"ה) דאין נושאים גרושתו של המלך וא"כ אם יגרש אברם את הגר או שהיא תגרשו דהוי לה דין גרושת מלך ואסורה לעולם.

וזו כוונת המדרש "לו ולא לאחר" דעי' שתהיה הגר לו לאברהם לאשה יותר לא תוכל להיות אשה לאחר.

וכן עיין במדרש דקטורה הלא היא הגר ונקראה בשם קטורה מלשון קשורה ולהנ"ל ה"פ שכיון שהיתה נשואה למלך נשארה קשורה וחתומה לו ואסורה לשאר אנשים.

משך חכמה

מנין ידעה הגר שהדוברים אליה הם מלאכים

וימצאה מלאך ה' על עין המים במדבר כו' ותקרא שם ה' הדובר אליה אתה אל רואי כי אמרה הגם הלום ראיתי אחרי רואי על כן קרא לבאר לחי רואי (טז ז-יג) נראה לפרש בזה ובהקדם.

בגמ' סוף יבמות (קכב.) יש מעשה באחד שעמד בראש ההר ואמר איש פלוני מת ונהגו על פיו להשיא את אשתו, ופריך ליחוש דילמא שד הוא כלו' האדם שאמר פלוני מת היה שד וא"א לסמוך על דבריו ומשני שראו דמות אדם ופריך לשד נמי יש דמות אדם ומשני ראו שיש לו צל ופריך אף לשד יש צל ומשני ראו שיש צל לצל שלו דהיינו בבואה דבבואה ולשדים אין בבואה דבבואה, וכתבו התוס' בשם הירושלמי שבהרים ובשדות מקום שאין בני אדם מצויין השדים מצויין אפילו ביום לכן אי לאו דאית ליה בבואה דבבואה יש לחשוש שמא שד הוא.

ומעתה יש לתמוה כיצד הגר דיברה עם אותם שניגשו אליה ואמרו לה שהם מלאכים ולא חששה שאינם אלא שדים הלא ניגשו אליה במדבר ונתבאר שבמדבר במקום שאין בנ"א מצויין יש לחשוש לשדים.

היה אפשר ליישב ע"פ דברי הגמ' בסנהדרין (מד) ששדים לא מוציאים שם שמים לבטלה ומלאך ה' אמר לה "הנך הרה כו' כי שמע ה' את ענייך" הרי שהוציא שם שמים בהכרח שאינו שד אלא מלאך, אך אי"ו מיישב הכל שהרי כתב רש"י שכל אמירה נאמרה לה ע"י מלאך אחר ולכן כתוב בכל אמירה "ויאמר לה מלאך ה'" ורק המלאך האחרון הוציא שם שמים והראשונים לא הוציאו א"כ בהם היה לה לחשוש שאינם מלאכים אלא שדים.

וי"ל שמקובל היה לה להגר מבית אברהם אדונה שלשד אין בואה דבבואה ועי"ז ידעה שאינם שדים אלא מלאכים מפני שהיתה להם בבואה דבבואה.

ובזה יש לפרש שלכן קרא למלאך "אל רואי" שע"י שראתה אותו ידעה שהוא מלאך ולא שד, ובה יש לפרש נפלא מה שכתוב בפסוק "כי אמרה הגם הלום ראיתי אחרי רואי" דכפלה ראיתי אחרי רואי משום שראתה ראייה של בבואה ואחריה ראתה עוד ראייה של בבואה ולכן קראה למקום באר לחי רואי וכפרש"י דהכונה כתרגומו בירא דמלאך קיימא, ר"ל בור שהמלאך קיים בו והידיעה שלה שהוא מלאך ולא שד היא ע"י "רואי" כלו' ע"י שראתה רואי אחר רואי דהיינו בבואה דבבואה.

ואה"נ היו כמה מלאכים כי כל דיבור נאמר לה ע"י מלאך אחר מ"מ אחר שבדקה את הראשון וראתה שהוא מלאך לא הוצרכה לבדוק את השאר שהבינה שגם הם מלאכים כי באו להמשיך דברי המלאך הראשון.

קהלת יצחק

על איזה שאלה ענתה הגר למלאך

ויאמר הגר שפחת שרי אי מזה באת ואנה תלכי ותאמר מפני שרי גברתי אנכי בורחת (טז ח) המלאך שאל את הגר שתי שאלות מהיכן באת ולאן תלכי והגר השיבה תשובה רק על השאלה מהיכן באת שהשיבה שברחה מביתה של שרי, וקשה מדוע לא השיבה לו אף לאן הולכת.

ונראה ליישב שכאשר כשאדם בורח ממקום עיקר מטרתו היא הבריחה ואין לו מקום שפניו מועדות ללכת אלא בעיקר לברוח מהמקום שהיה.

ולפי"ז מיושב שהגר אכן ענתה לו על ב' השאלות שענתה שבורחת משרי גבירתה ואינה יודעת לאן היא הולכת אלא בעיקר מהיכן היא בורחת.

דברי חנוך (על

הגן רוה פר' וישלח אות ו')

כיצד התנבאה הגר בחוצה לארץ

ותקרא שם ה' הדובר אליה אתה אל חי רואי כי אמרה הגם הלום ראיתי אחרי רואי על כן קרא לבאר באר לחי רואי הנה בן קדש ובין ברד (טז יג-יד) בגמ' ריש גיטין מבואר דהתרגום של קדש וברד הוא רקם וחגר ותוס' מפלפל בזה ונראה שרקם וחגר הם חוצה לארץ, ולפי"ז הגר שהתנבאה בין קדש לברד התנבאה בחוצה לארץ וקשה דבגמ' מו"ק (כה.) איתא דאין שכינה שורה בחוצה לארץ וכיצד התנבאה הגר בחו"ל.

ויש ליישב ובהקדם, במכילתא פר' בא (פתיחה למסכתא דפסחא ד"ה בארץ) איתא גבי יחזקאל שהתנבא בחו"ל אע"פ שאין שכינה שרויה בחו"ל וזאת משום שכבר התנבא בא"י ומי שכבר התנבא בא"י מתנבא אף בחו"ל או משום שבעת נבואתו היה על הנהר ומים הם מקום טהור אף בחו"ל.

ולפי"ז אצל הגר נמי י"ל שהתנבאה בחו"ל מפני שכבר ראתה שכינה בארץ ישראל אצל אברהם כדפרש"י או משום שהנבואה היתה על הבאר ובעומדת במים יש נבואה בחו"ל דהוי מקום טהור.

ובזה יש לפרש הפסוקים, הגר התפללה כאשר נתנבאה ושאלה "הלום" כלו' וכי כאן שאי"ז א"י אפשר להתנבא ותירצה לעצמה "אחרי רואי" ר"ל כיון שכבר ראיתי שכינה בעבר בא"י בבית אברהם לכן אני מתנבאת אף "הלום" ועל כך קאמר קרא "על כן קרא לבאר באר לחי רואי" וכוונתו בזה להוסיף שמה שהתנבאה בחו"ל הוא מכיון שהיה זה על הבאר שהוא מקום טהור ר"ל שהבאר גרמה לה ל"רואי".

משך חכמה

ההבדל בין שם "אברם" לשם "יעקב"

ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם וגו' (יז ה) כאן כתוב שאמר הקב"ה לאברהם "את שמך אברם" ואילו בפר' וישלח כשהקב"ה הוסיף ליעקב את שמו ישראל אמר לו "לא יקרא שמך עוד יעקב" והתם לא אמר "את שמך יעקב", וצ"ב מדוע אצל אברהם כתוב "את" ואצל יעקב לא כתוב "את".

ונראה ליישב דאיתא בגמ' ברכות (יג) בהא דאמר הקב"ה לא יקרא שמך עוד יעקב אלא ישראל דאי"ז שנעקר שמו "יעקב" לגמרי אלא שנוסף לשמו אף "ישראל" בשונה מאברהם שנעקר שם "אברם" לגמרי, הרי שאצל יעקב השם עיקרי הוא "ישראל" והשם הטפל הוא "יעקב" משא"כ אצל אברהם נעקר שמו לגמרי ושם "אברם" לא נשאר אף טפל.

ואיתא בגמ' בכמה דוכתין דמילת "את" באה לרבות את הטפל כגון שדרשה הגמ' (פרק שור שנגח) "את בשרו" את הטפל לבשרו.

ועפי"ז יש ליישב היטב שאצל אברהם כתוב "לא יקרא עוד את שמך אברם" אמר "את" לומר ששם אברם לא יהיה מעתה אף "טפל" אלא כלל לא יהיה זה שם שלך משא"כ אצל יעקב לא כתיב לא יקרא עוד את שמך יעקב כי יעקב נשאר השם הטפל לשמו ישראל.

(א.ה-) ועפי"ז יש לפרש עוד דאף אצל שרה כתוב "לא תקרא את שמה שרי כי אם שרה" הרי דכתיב נמי את שמה בשונה מיעקב דלא כתיב "את", ואתי שפיר כי אצלה נמי התבטל לגמרי שם "שרי" ואינו טפל לשמה לכן כתיב לא תקרא "את שמה" ר"ל דלא יהיה זה אף טפל לשמה אלא בטל לגמרי).

גן רוה

מוקדש לעילוי נשמת
שרה בת סולטנה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

מוקדש לרפואת
יוסף בן וקטוריה נעמה הי"ו